

Dietrich von Oppen: Das personale Zeitalter [1962]

Komise pro víru a ř. při vinohradském staršovstvu

25. 10. 1962

Dietrich von Oppen: Das Personale Zeitalter

Stuttgart/Gelnhausen 1960.

239 str.

Rozhodnutí, že dnešním referátem má být zakončena diskuse o knize von Oppena, je – myslím – správné. Je mnoho jiných stejně dobrých a i lepších knih, o nichž bychom měli být informováni při nejmenším stejným právem. Nicméně třeba přiznat, že jde o knihu zajímavou, příznačnou a správně orientovanou v některých speciálních otázkách. Kniha byla sensací 1960)61 a dosud se hodně čte. K tomu, aby se stala trvale významným dílem, chybí knize několik podstatných věcí, jak si ukážeme. Dnes nehodlám podrobně referovat o jednotlivých dalších kapitolách způsobem, jakým asi vykládal minule první kapitolu Dr Zelený. Je na to málo času a také další kapitoly nejsou tak principiální pro pochopení autorova stanoviska jako právě kapitola první. Půjde mi především o myšlenkovou orientaci knížky a o její zhodnocení. Proto budu především navazovat na první kapitolu, kterou již zhruba znáte a jenom v nutných případech se odvolám na jiné části knihy, které ovšem podrobněji vyložím.

Von Oppen ve své knize ukazuje, jaký význam mělo uplatnění evangelia v dějinách. Má za to, že evangelium ve svých důsledcích způsobilo revoluci v lidské historii, a to revoluci, která dosud neskončila. Podstatou tohoto zvratu je podvrácení absolutního nároku posvátných institucí a vytvoření volného prostoru pro nové lidské vztahy, založené na osobní odpovědnosti. Revoluční program je nejlépe a nejsystematičtěji vyjádřen v kázání na hoře, a odtud také von Oppen ve svých výkladech vychází. Ukazuje potom, že úspěch nového programu nebyl okamžitý. Po celý středověk stále ještě převažovala instituce nad osobností. Měříme-li onen věk výstavných chrámů, klášterů, církevních řádů, křesťanských rytířů a nadšených křížových výprav kázáními na hoře, dojdeme k překvapujícímu výsledku. Přese všechno křesťanské předznamenání se přikláněly všechny tradiční a posvěcené řády silněji na stranu „zákona“, jak o něm mluví evangelium, než na stranu božího království, o němž slyšíme z kázání na hoře a pro které má přední význam osobní odpovědnost. Naprosto nelze ve středověku vidět zlatý věk křesťanských životních řádů. Měříme-li stejnou mírou současné poměry, v nichž žijeme, je naše překvapení možná ještě větší. Zvláště, když se nedíváme jenom na to, jaká naše skutečnost jest, ale co ve své vnitřní struktuře na nás požaduje, k čemu nás vybízí, pak k svému úžasu vidíme, že v pozoruhodné míře tíhne k tomu, co žádá kázání na hoře od naší osobní odpovědnosti. Postoj člověka a způsob jeho odpovědnosti, jak jsou vykresleny v kázání na hoře, nápadně odpovídají postoji a odpovědnosti, k nimž je veden a na něž je v posledu odkázán také člověk naší doby, jestliže chce být na výši a jestliže chce uspět ve svých specifických podmínkách.

Von Oppen ovšem ví, že osobní odpovědnosti nelze rozumět tak, že se tu rozhoduje izolovaný jedinec na svůj vrub. Také v nové společnosti je člověk v úzké spojitosti s druhými lidmi. A opět nikoliv jen s jinými izolovanými jedinci, ale stojí také ve vysloveně společenských vztazích. Podstatným rysem nové situace však je to, že osobnost není pohlcena posvátnou a neměnnou institucí, ale je

zapojena do proměnlivých organizací, které mají omezené cíle a které nemohou a ani neusilují zaplnit celý lidský život a podrobit si tak všechnu lidskou činnost. Tu nejde jen o to, že by snad organizace byla jakýmsi zbytkem staré instituce, který přežívá ještě v situaci, kdy absolutní nároky instituce byly již podvráceny a relativisovány. Opak je pravdou: organizace je zcela novou strukturou, která nežije podstatně z tradice, ale ze změny a schopnosti se proměňovat, přizpůsobovat a pohotově zvládat nové situace. Moderní industrialisace je nerozlučitelně spjata právě s touto vlastností organizací. Je sice pravda, že v nové době lze pozorovat mohutné pokusy o totalisaci státu. To však není prostě návrat k starému absolutnímu státu, protože i moderní totální stát je stále svou podstatou typem organizace. Totální nárok jakéhokoli druhu má za následek nepružnost jeho funkcí a tím nižší účinnost pro státům důsledně fungujícím jako organizace. Proto je tímto vnitřním rozparem poznamenán jako velmi dočasná záležitost, která nemůže mít trvalosti. Také rodina je v moderní společnosti organizací, která má mít co nejvyšší účinnost. To je vlastní příčinou rozkladu velkých rodin, do nichž patřilo rozsáhlé příbuzenstvo z jedné nebo z obou stran, a vzniku malé rodiny, která se ukázala jako nejefektivnější. Tam už nezůstává růst osobnosti mnoha příslušníků na půl cestě, ale v podstatě každý má možnost se rozvinout plně.

A tak se ukazuje, že dějiny jsou v podstatě cestou osobnosti. Na počátku této cesty stojí rozbití nebo rozložení posvátných řádů, které byly gravitačním středem lidského života. Na místo božské instituce byl zdánlivě bez dalších změn postaven sám Bůh. Ale to mělo právě obrovské důsledky: instituce je ve své podstatě omezená, pevně sevřená, dokonale známá a proto vypočitatelná. Očekávané výsledky jejího fungování jsou vynutitelné a „žalovatelné“. O Bohu však nic takového neplatí. Obracíme-li se k Bohu, přecházíme od omezeného k otevřenému, od pevného k pohyblivému, od odhadu k naději, od známého k novému, od vynutitelného k vyprošenému. Člověk tu stojí v trojím osobním vztahu, totiž v osobním vztahu k Bohu, k bližnímu a k sobě samému. Osobní vztah k Bohu je plně umožněn teprve tam, kde stojí Ježíš Kristus jako vpravdě lidská osobnost. Tam vtrhlo na svět něco, co musí vidět na reálných dějinných důsledcích i člověk, který není „věřící“. V obavě, aby Boží skutky nebyly strženy na nepravou rovinu, se však stalo téměř obecným povědomím, že není možno se orientovat na celkových liniích světových dějin a že prostor víry je třeba úzkostlivě odlišovat a oddělovat od světového dění, ba vůbec od skutečných událostí. Dnes však vidíme, že takové odtržení víry od skutečnosti a od dějin je neplodné. Začínáme mít oči otevřené pro mocné změny v dějinách, které jsou důsledkem zvěsti evangelia. Evangelium ovšem nepodává žádné sociální programy, ale vede k proměně dějinných skutečnosti zevnitř. Proto i když odepřeme důvěru dějinným schématům a systémům, které chtějí zůstat zcela v rámci tohoto světa, nemůžeme přehlédnout reálný vztah dějin k osobě Ježíše Krista a k evangeliu. Tak se nám dějiny objevují současně jako postup zaměřený [dále pokračuje text v rukopisu – pozn. red.] k cíli, a to k cíli v budoucnu, jako postup kupředu. Všechny moderní názory na dějiny, které nějak počítají s postupem kupředu a s pokrokem, jsou založeny a navazují na toto theologické přijetí dějin. Sbor, církev – jako viditelná skutečnost – vnějšně je organizací; stala se jí teprve v dějinném průběhu. (nemožnost identifikace konkrétní, „jednoty“ jako církve; ekumenické snahy podporují org. ráz církví). Sbor jako pravé místo pro osobní vztahy.

1. ne zcela vyjasněné pojmy (také instituce je dějinně proměnlivá atd.)
2. důraz na osobnost – ale sám JK v pozadí
3. historické souvislosti nevyjasněny (a přece „dobrý“ vztah k dějinám)
4. Liberální + statický charakter pojetí osobnosti
5. souvislost instituce a zbytku – nevyjasněné
6. sekularisace nedomyšlena – i když správně nasazeno
7. některé závěry zůstávají na půl vysloveny (i když v nich není Oppen sám)
8. Omezuje se na reflexi – zcela pomíjí základní realitu víry
9. sociálně-politicky je neurčitý (v programu) industrializace bere jako fakt; naprosté opomenutí prorockých motivů (ty jsou neodmyslitelné od evangelia)